

**SPISOVATEL VE SVÉM
NEKONEČNÉM LABYRINTU:
JORGE LUIS BORGES
(ARGENTINA, 1899–1986)**

„Člověk není tím, čím je, díky tomu, co napsal, ale díky tomu, co četl.“ Borges tak poskytl útěchu nejednomu neúspěšnému spisovateli, pokud byl alespoň dobrým čtenářem. Když tento argentinský génius větu pronesl, nebylo to z falešné pokory (vlastnosti, kterou zcela postrádal), ale kvůli hlubokému přesvědčení, že ten, kdo čte, roste; že ten, kdo čte, žije lepší život než ten, kdo jen žije. Prohlásil také: „Nepiji, nekouřím, neposlouchám rádio, neberu drogy, jím poskrovnu. Řekl bych, že mými jedinými neřestmi jsou *El Quijote*, *Božská komedie* a skutečnost, že jsem se nenechal unést četbou Enriquea Larreta ani Benaventa.“ Když jeho život zatemnila slepota, vždy měl někoho, kdo mu předčítal. Nejdříve to byla jeho matka, kterou bohové ochránci vyvolili, aby žila téměř sto let a mohla své ratolesti předávat informace ukryté v psaném slově. Po ní to byla María Kodamová. Mnohokrát mi vyprávěla o tom, že od chvíle, kdy Borgese poznala, nejprve jako svého profesora, poté vedoucího diplomové práce, později přítele, ještě později milence a nakonec manžela, neuplynul jediný den, kdy by nečetl. V poslední etapě života rioplatenského génia byla María jeho očima, rukama i perem. Během jedné návštěvy v Alhambře María vzpomínala, jak se tvář Jorgeho Luise v jednu chvíli zatemnila. Když se ho ptala, co se děje, odpověděl, že se mu vybavilo ono mistrovské dílo Maurů ve Španělsku, které poznal, když zde v dospívání žil s rodiči a svou sestrou. Ten stejný pocit však již vrátit

nemohl, protože jeho zrak mu nedovoľoval onu nádheru opět spatřit. Protože měla stejně jako palác orientální kořeny, naléhal na ni, aby mu vyprávěla, jak vše vnímá ona. Tak se stala jeho „očima“.

Argentinec si vždy představoval ráj jako knihovnu. Rájem jeho dětství byla úžasná knihovna v rodném domě, která obsahovala všechny poklady, z nichž se v prvních letech života těšil. Rok před smrtí přiznal: „Otcova knihovna pro mne měla zcela zásadní význam. Jeho hlas mi odhalil tu mysteriózní záležitost zvanou poezie; tak jsem objevil mapy a ilustrace, které pro mě byly cennější než tištěná písmena.“ (Borges, 1985: 4) Jednalo se o velký pokoj s vysokým stropem a policemi plnými knih, které zde odpočívaly v mnoha tisících svazcích. Ve třech letech dokázal číst v angličtině a o něco později i ve španělštině. V tomto světě plném fantazie poznal bratry Grimmovy, Lewise Carrolla, Marka Twaina a jeho *Huckleberryho Finna*, Wellse, Steven-sona a jeho *Ostrov pokladů*, Poea nebo Dickense. V osmi letech mu do ruky padl anglický překlad *Dona Quijota*, který zhltl během několika dní. To stejné se mu stalo s prakticky nevyčerpatelnou a tenkrát také nebezpečnou knihou *Tisíc a jedna noc*, kterou musel číst tajně na střeše, protože byla zakázaná. V tomto magickém kabinetě plném kouzelných duchů, kteří se probouzejí při otevření knihy, začal šestiletý Georgie také psát. O něco později, v devíti letech, publikoval

v jednom buenosaireském deníku vlastní překlad *Šťastného prince* z pera Oscara Wilda. Otcovi přátelé mu za tu úžasnou práci blahopřáli a on jim musel vysvětlit, že to byl jeho syn, kdo irské dílo přenesl do španělštiny. Napsal také učebnici řecké mytologie v angličtině, příběh „La visera fatal (Osudné hledí)“ v cervantesovském stylu nebo divadelní hru *Bernardo del Carpio*.

Od té doby byl jeho život úzce spjat s knihovnami, jež tvoří paměť lidstva. Později při mnoha příležitostech potvrzoval, že ve skutečnosti toto výjimečné místo vlastně nikdy neopustil. V jednom rozhovoru s Osvaldem Ferrarim například vysvětloval, že se v básni „Lectores (Čtenáři)“ podobá více Alonsovi Quijanovi než samotnému Cervantesovi, ačkoli s jedním zásadním rozdílem: „Alonso Quijano se rozhodl být Donem Quijotem a vyšel z knihovny ven. Já jsem naopak ten stydlivý Alonso Quijano, který svou knihovnu nikdy neopustil.“ (Ferrari, 1985: 234)

Práce knihovníka tuto posedlost jen potvrzuje. V roce 1937 byl jmenován druhým knihovníkem v knihovně Miguela Caného ve čtvrti Almagro, která spadala pod městskou knihovnu. Posléze se stal prvním knihovníkem, čímž si po finanční stránce významně přilepšil. Působení zde má však hořko-sladký nádech a idealistické představy o knihovnickém povolání se mu rozplynuly hned první den. Během první směny katalogizoval přes osmdesát knih. Když se to

rozkřiklo, přišel za ním následující den jeden ze spolupracovníků, aby mu vysvětlil, že mu poněkud chybí kolegiální duch. Na místě pracovalo padesát knihovníků, kteří pak neměli nic na práci, a proto bylo třeba proces zpomalit. Nanejvýš čtyřicet kusů denně. Každé ráno tak za necelou hodinu dokončil všechny denní úkoly, stejně jako všichni ostatní. Spolupracovníci poté pokračovali diskusemi o fotbale a o ženách, zatímco Borges, který nechtěl ztrácet drahocenný čas, četl vše, co v regálech našel a ještě to neznal. Zároveň vůbec netoužil po společnosti takových nevzdělanců, pro něž byly knihy jen hmotou, díky které si každý měsíc vydělali na živobytí. Spisovatel už byl v té době slavný po celé Argentíně, s výjimkou tohoto labyrintu podprůměrnosti. Při jisté příležitosti mu jeden z kolegů v Encyklopedii Espasa-Calpe ukázal jméno jistého Jorgeho Luise Borgese a nepřestával se udivovat nad tím, jak se jeho údaje shodují s mužem, který stál vedle něj. Později se všem pomstil v povídce „Alef“, kde popisuje práci Carlose Argentina Danneriho: „Zastává nějaké podřízené místo v jedné nečitelné knihovně v jižní části města. Je autoritářský, ale neškodný.“ (Borges, 1994: 157, překlad: Kamil Uhlíř)

Bylo to deset let plných osobní hořkosti, ale i osvěžující četby jako *Božská komedie*, šest dílů Gibbonova *Úpadku a pádu římské říše*, nekonečné množství svazků *Historie Argentinské republiky* od Vicenta Fidela Lópeze, kompletní dílo

Kafky, Paul Groussac, León Bloy, Bernard Shaw, Paul Claudel a další. Čtením trávil nejen čas ve své pracovně, ale také dvě hodiny v prostředcích veřejné dopravy cestou do práce. V knihovně Miguela Caného napsal také jedny ze svých nejzdařilejších povídek, „Loterie v Babylónu“, „Smrt a kompas“, „Kruhové ruiny“ nebo „Tlön, Uqbar, Orbis Tertius“, a vzpomíná na tyto chvíle jako na nejlepší v daném období: „Každý den jsem tam musel docházet na celých šest hodin, poté jsem si někdy vyrazil s přáteli do kina nebo na večeři, ale všechno se mi to zdálo hrozně neskutečné. To, co mi v tu chvíli bylo nejbliž, byl příběh, který jsem zrovna psal. Bylo to jedinkrát v životě, kdy jsem měl takový pocit, a proto pro mě toto období hodně znamená.“ (Petit, 1980: 22) Zasáhlo ho to natolik, že se v jedné z povídek dokonce identifikuje s knihovnou Miguela Caného: „Když jsem psal ‚Babylónskou knihovnu‘, pracoval jsem v této knihovně. Vnímal jsem ji jako nekonečnou, sahající až do vesmíru, se kterým se vzájemně prolíná. Taková pro mě ta malá, téměř tajná knihovna v Almagru byla.“ (Ferrari, 1985: 233) Dodnes je na tomto místě v malé místnůstce vystaveno křeslo a psací stůl, u kterého Borges sedával. Je to pocta prostému knihovníkovi, který tudy prošel bez povšimnutí.

V roce 1955 byl Borges z iniciativy nově zvolené vlády, která nastoupila po Perónově nepopsatelné rezignaci 31. srpna toho roku, ke svému velkému překvapení

jmenován ředitelem Národní knihovny. Byly to dvě ženy, Victoria Ocampová a Esther Zemborainová, které nově zvolenému ministrovi kultury Borgese navrhly. Důležitost pozice spisovatele natolik ohromila, že ho první den do práce musela doprovodit matka. Téměř milion svazků znamenal dvě zcela rozdílné věci: hodně administrativní práce a zároveň poklad nevyčísitelné hodnoty. Ačkoli pro slepého básníka mohlo být zásadním problémem papírování, protože stejně jako Homér nebo Milton o byrokracii netušil vůbec nic, vše se nakonec snadno vyřešilo: zástupce ředitele, José Edmundo Clemente, nejen ochotně přijal náročný úkol, protože byl velkým obdivovatelem mistrovské práce, ale vzal si na starost také publikaci děl svého „šéfa“. Některé úkoly, které byly k ředitelské funkci přidruženy, však naplňoval dokonale. Vychutnával si mezilidské vztahy na vysoké intelektuální úrovni, zahraniční delegace, které si přijely prohlédnout sbírky i studium anglosaských klasiků, které zpracovával přímo na místě.

Je zřejmé, že byl Borges mezi tolika knihami naprosto šťastný. Každý den se nořil mezi regály, kde se mohl dotýkat knih a přivonět si k nesmrtelným životům a snům skrytým na papíře a ve slovech. Neviděl je, ale byly tu jen pro něj. Ironie života. Další dva slavné Argentince zastávající tuto pozici, Josého Mármola a Paula Groussaca, stihl podobný osud. Posledně jmenovaného cituje a srovnává se

s ním ve slavné „Básni o darech“, kterou v té době napsal a která pojednává o dvou protimluvech: hojnosti knih a nemožnosti je číst:

Ať nikdo nehledá výtku či žal
v mé zprávě o úžasné ironii,
s níž mi Bůh mistrně v jediné chvíli
zároveň knihy a tmu daroval.
Vládou nad celým tímto městem knih
pověřil zhaslé oči, jež smí pouze
číst si v knihovnách snů a hledat v nich
bláhové odstavce, jež jejich touze
předají úsvity. Nadarmo každý
den znovu hýří nesčetnými spisy,
nedostupnými jako rukopisy,
jež v Alexandrii shořely navždy. (...)
Já, který si představoval odedávna,
že ráj musí být jako knihovna.
Cosi, co nelze nazvat náhoda,
jistě tyto záležitosti řídí;
v jiných mlhavých časech někdo jiný
též knihy a tmu dostal jako dar.
Když tápu v chodbách, po pomalých zdech,
tu s neurčitou hrůzou cítívám,
že já jsem ten mrtvý, jenž chodíval

stejnými kroky po týchž pustých dnech.
Který z nás dvou teď píše tyto verše
o já v plurálu a jediné tmě?
Cožpak něco záleží na jméně,
když jedna nedílná je kletba naše?
Groussac či Borges, hledím, jak se mění
svět, jež mám rád, až zcela vyhasne
a zmizí v šedém prachu nejasném,
jenž připomíná sen a zapomnění.

(Borges 1960: 53–54,
překlad: Mariana Machová a spol., 2013)

Tento buenosaireský kout byl natolik příjemný, že Borges začal přemýšlet, že by se do knihovny rovnou přestěhoval. Matka mu to však rozmluvila, protože si uvědomovala, jak těžké by bylo v zimě vytopit místnost s tak vysokými stropy. Přesto zde trávil většinu času, pořádal zde dýchánky a různé oslavy. Bylo to osmnáct let slepého štěstí, která skončila s opětovným nástupem Juana Dominga Peróna. Ten ho z pozice odvolal a s okamžitou platností poslal do důchodu. Někteří z biografů tvrdí, že ještě dlouho potom, co z úřadu odešel, podnikal ve stejnou ranní dobu obvyklý okruh až k branám Národní knihovny. Dovnitř však nevstoupil, pouze obešel náměstí a se sklopenou hlavou se vrátil domů.

To, co vypadalo jako štěstí, se navždy rozplynulo. Útulná a blízká knihovna musela ustoupit světu, širokému a cizímu. Stejně jako Dahlmann v povídce „Jih“ i Borges pevně svírá otěže života, a ačkoli ho nejspíš nedokáže ukočírovat, míří do pampy.